

* Lilla Edet är ett litet samhälle söder om Trollhättan. Här är de första vattenfallen i Göta älv från Göteborg och norrut. Det finns även stora vattenfall i Trollhättan och Vargön till hinder för sjöfarten förr. Numera finns det slussar som dock är i minsta laget för dagens stora fraktbåtar. Denna fornlämning vid gamla slussen i Lilla Edet ligger utmed älven ganska nära kraftverket, men ligger ändå idylliskt skyddat. En solig vårdag kan man promenera på gångstigar här och se på den lilla slussen samt höra fågelkvitter från Talgoxar och andra småfåglar. Det finns lite gröna ytor samt lite träd som ger ett vänligt intryck.

* Så här poetiskt beskrivs Göta älv ”glider den mäktiga Götafloden, azurblå och stilla i sommarkvarn, bred och vitskummig i höststormarne.” (4) s 33. Bergen på östra älvstranden ruvar på myter och sägner då vinden från väst spred ord från orostider när norrmännen pratade om ”di swänske bärja”. (a.a. sid 33)

Redan under Johan III fanns det planer på att förbinda Vänern och Kattegatt. När sedan Carl IX blev kung började han att bygga en kanal vid 'Giötha Elf' (1) Från havet var älven farbar tills fallen i Lilla Edet, (5,5 mil från Göteborg) där man förr fick dra båtarna på land. Bönderna ålades att göra en vagnväg år 1604 vid Stora Edet (tidigare namn på Trollhättan) (1) Samma år började det byggas en sluss med tillloppskanaler vid Lilla Edet. Byggmästare Johan Claesson fick förordnandet att sätta igång med slussbygget som blev färdigt år 1607. Nu fanns möjlighet att ta skeppen med varor upp till Åkerström för att där forsla det vidare på klövjade Edsmärrar som drog varorna på släpor via (eswäjen) Edsvägen (4) s 40 upp till Vassbotten i Vänersborg för vidare färd i upplandet. År 1578 skeppades bland annat ner järn och uppåt landet forslades sill, salt och spannmål med mera (4) s 41. Krogar upprättades vid forvägen ”så att de wägfärande fingo tilköps, hwadt the både til sich och häster kunne behöffve” (4) s 41. På krogarna fanns brännvinsflaskor och i fylleri kom knivar att användas vid slagsmål som vardagliga händelser (4) s 41. Lite mer än 150 år senare, vid mitten av 1700-talet, började slussen norrut vid Åkersström (slussen Gustaf Adolf) att byggas, som förlorade sin betydelse när älven höjdes och vattenfallet försvann. Göteborgs stad arrenderade slussen i Lilla Edet tillsammans med de 10 kvarnarna år 1624. Carl IX beslöt anlägga Göteborg på dess nuvarande plats och önskade att holländska handlare skulle bosätta sig här. Det fanns inte bara svenska intressen med denna vattenväg utan även de stora holländska handelshusen såg fördelarna i att skeppa sin varor norrut. För att öka stadens utkomster var det nödvändigt med en ökad kommunikationsled mot Vänern.

Holland hade problem med Danmark som bevakade Öresund för att få ut mesta tull av handelsskeppen. Efter holländskt mönster byggdes den nya slussen i Lilla Edet. Nu kunde fartygen passera utan att behöva fälla masterna. Måtten som fanns på slussen år 1651 var 14,5 fot x 66 fot (4,30 m x 19,5 m). Slussen kunde inte användas så ofta på den tiden, då oron och krigshandlingar mellan Sverige-Norge-Danmark ofta fanns vid älven, där gränsen gick mellan länderna.

Det var vid Brennefejden år 1612 som hela Göta älvdalen med Lödöse härjades och sluss samt kvarnarna vid älven skadades. Slussen började se förfallen ut men restaurerades under 1620. Sedermera fick den byggas ut 1639-1642 för att kunna ta emot större båtar. Slusstaxan 28 septembris 1642 öfwer tullens erläggande var;

En Tunna Miöl - Två öre , En toom Bått - Fyra öre, En Tolfvt Furuplanter - Två öre, En Tolfvt Sägghblad - Tre öre, Femtio Tolfvt Bräder - Tio öre. (3)

År 1644 var det krigsoro vid Hannibalsfejden och år 1657 var det samma vid Krabbefejden och likadant var det år 1676 när Gyldenlöwefejden pågick. Vid Gyldenlöwes härjningar brändes stora delar av Vänersborg ner och mycket av Göta älvdalen. Det var också en mycket stor olycka i södra Trollhättan vid älven och Intagan år 1648, då det var ett jordras och älven dämades upp i flera dagar. Lerbankarna kanade ut i älven och alla magasin där man hade köpenskap försvann i vattnet och 85 människor förolyckades. Under 1700-talet ville Göteborg bli av med arrendet på slussen i Lilla Edet och överlät det på Trollhättans Slussverks Bolag. Slussen i Lilla Edet reparerades och byggdes större under åren för att till sist vara med om sista ombyggnaden år 1784 då slussar i Trollhättan var påbörjade, som blev klara år 1800.

Invid gamla slussen i Lilla Edet finns denna tavla som åminne.

**ANNUENTE REGE CLLMENTISSIMO
GUSTAVO III
CANALIS HIC EDENSIS
AD NAVIGATIONEM RESTITUENDAM
SUMBUS CIVITATIS GOTHOBURG.
IN AMPLIOREM FORMAM REFECTVS
MDCCLXXXIV.**

Med tillstånd av Allerdånigste
Konung GUSTAF III
blev denna sluss vid Edet för
sjöfartens återupprättande
på bekostnad av Göteborgs
stad
ombygg till större omfång
år 1784
Med kaptenen vid
Fortifikationen C.W. Carlberg
som arbetsledare
fullbordade Arkitekten Fred
August Rex verket.

Namnet Lilla Edet kommer av ordet Eid som betyder trång passage. (2) Trollhättan hette förr Stora Edet. Påfvelsson som kallades Jöns Byggmästare var ingenjören som ledde arbetet vid slussbygget. Han fick ett arvode om 32 ½ daler samt kost och logi. Arbetet med slussen blev sen klart under holländarnas ledning. Några år senare förbättrades slussen och gavs som förläning åt en holländsk köpman. Villkoret var att han fick uppbära tullavgifterna om han kunde underhålla slussen i bra skick. Vid ombyggnaden år 1639 – 1642 anlades två kopplade slussar med ett par portar gemensamt. Senare vid slutet av 1784 byggdes slussarna återigen om och nu åter till bara en sluss.

Slussen blev sedan i så dåligt skick att årliga reparationer alltid måste utföras. Det är denna sluss som nu finns framgrävd och bevarad på en liten idyllisk plats vid östra sidan av älven vid norra Lilla Edet. Åren 1826-1832 byggdes nya slussar vid Lilla Edet, men då på västra sidan av älven. Trafiken med människor tvärs över älven hölls igång av roddare som under en enda dag kunde frakta över 2000 personer förutom allt gods, trots den starka strömmen.

Inte förrän år 1915 byggdes här en gångbro över älven. Det var samma år som älven höjdes norr om slussen med ungefär 2 meter och mycket mer mark hamnade under vatten. Landsvägsbron stod senare klar år 1926. (2)

1. Hallberg, Stig. Slussverken i Göta älv och kring Vänern. Munkedal. 1990. Munk-Reklam AB
2. Trollhättans Tidning/Lilla Edet-Posten – Lördagen den 10 december 1988.
3. Bring, Samuel E. Trollhätte kanals historia till 1844. Stockholm. 1911. Kungliga Boktryckeriet P. A. Norstedt & söner. 1911.
4. Svenungsson, L.M. Hjærtum en sockens beskrivning. Uddevalla. 1930. Hallmans boktryckeri.

http://sv.wikipedia.org/wiki/Lilla_Edets_sluss

<http://www.lillaedet.se/templates/04.asp?sida=2264>